

1. *Єфремов С.* Історія українського письменства. — К., 1995.
2. *Горе М. С., Черезова Г. А.* Географическая узнаваемость топонимов в романах И. Ильфа и Е. Петрова // Язык и стиль произведений И. Э. Бабеля, Ю. К. Олеши, И. Ильфа и Е. Петрова: Сб. науч. труд. — К., 1991.
3. *Карпенко Ю. А.* Стилистические возможности топонимических названий // Питання стилістики української мови в її взаємозв'язку з іншими слов'янськими мовами: Тези доповідей міжвуз. наук. конф. — Чернівці, 1963.
4. *Ковтунова И. И.* Лингвистика и поэтика. — М., 1996.
5. *Лотман Ю. М.* В школе поэтического слова. — М., 1988.
6. *Мариненко И. О.* Функции антропонимов в романах И. Ильфа и Е. Петрова “Двенадцать стульев” и “Золотой теленок”: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — Одесса, 1992.
7. *Сковорода Григорій.* Вибрані твори в українських перекладах / Упоряд. текстів, передм. та прим. Л. Ушкалова. — Харків, 2003.
8. *Сковорода Григорій.* Сад пісень: Вибрані твори. — К., 1983.
9. *Jakobson R.* Pushkin and His Sculptural Myth. Translated and Edited by John Burbank. — The Hague; Paris, Mouton, 1975.

Г. В. Шотова-Ніколенко

ОНОМАСТИЧНІ ПЕРИФРАЗИ В ПОЕЗІЇ ДЖ. Г. БАЙРОНА

Загальновідомо, що перифраза відноситься до семантико-смислових стилістичних фігур, яка виступає заміном поняття, його дескрипцією і ґрунтується на метафоричному чи метонімічному перенесенні [7: 458]. Виступаючи як прикладка до слова, замінюючи або дублюючи його, перифраза надає образну характеристику або оцінку предмета, особи, дії, вносить у мовлення поетичність, урочистість, іноді іронію [5: 79].

У своїй фундаментальній монографії “Поетика оніма” (1999) М. В. Калінкін у розділі “Феноменологія, семасіологія, контекстна семантика і поетика оніма” порушив проблему функціонування та взаємодії поетонімів та перифраз у художньому тексті, при цьому наголосивши, що вивчення незагальномовних перифраз у зв'язку з літературними фактами, системами образів тощо залишається в області “умовності” [3: 224]. Вчений запропонував визначення ономастичної перифрази як такого способу номінації (особи, об'єкту, явища і т. п.) при якому усередині висловлювання пряма форма номінації відсутня, а замінююча її номінативна

конструкція являє собою троп або є інакомовною [3: 224]. Вчений виділяє три основні типи ономастичних перифраз: 1) перифрази, що мають у своєму складі власну назву, але відсилають до поняття, що позначене в мові загальною назвою; 2) перифрази, що мають у своєму складі власну назву і відсилають до поняття, що позначено іншою власною назвою; 3) перифрази, що не мають у своєму складі власних імен, і, отже, замінюють оніми у даному відрізку тексту [3: 223].

Дж. Г. Байрон переважно використовує другий та третій тип ономастичних перифраз. Як зазначає дослідниця мови та стилю поета О. І. Клименко, перифраза одержала потужний розвиток у стилі класиків, у яких було загальне правило: не позначати речі своїми іменами, що впливало з класичної естетики. Але на рубежі двох століть це правило порушується. Для Джорджа Байрона перифраза — засіб переважно ліричний, що “дозволяє вільно й з різних боків висвітлювати об’єкт опису і передавати різноманітні почуття та враження, що він викликає у поета” [4: 20]. Таким чином, залишаючись засобом, цілком схваленим класиками, перифраза у поета-романтика Дж. Г. Байрона набуває дещо іншого новаторського сенсу.

Проаналізувавши поетичні твори у збірці “Selections from Byron”, ми зафіксували 26 ономастичних перифраз. Вони стосуються переважно антропонімів (16 одиниць), 7 позначають топоніми, 3 перифрази вказують на інші розряди онімної лексики.

Отже, перша група ономастичних перифраз вказує на історичних осіб, переважно на *монархів та диктаторів*: The clouds of anarchy from Britain’s skies; // The fierce *Usurper* seeks his native hell, // And nature triumphs, as the *Tyrant* dies [8: 77]; *The legal Ruler* now resumes the helm, // He guides through gentle seas, the prow of state [8: 77] (“Elegy On Newstead Abbey”). У даному контексті перифразами *Usurper*, *Tyrant* Байрон позначає Олівера Кромвелля (1599 — 1658) головну постать англійської революції XVII ст., що після страти короля Карла I у 1649 році став лордом-протектором англійської республіки, а зворотом *The legal Ruler* — Карла II (1649 — 1685), що після реставрації монархії став наступним англійським монархом.

У поезії “Ode to Napoleon Buonaparte” (1814) поет філософсь-

кі роздумує над долею свого кумира Наполеона й проводить перифрастичні аналогії, порівнюючи життя імператора Франції з життєвим шляхом інших знакових постатей всесвітньої історії, при цьому зміщуючи різні часові пласти від Стародавньої Греції до Римської Імперії. Перифразою *The Roman* поет позначає римського полководця та диктатора *Луція Корнелія Сулли* (138 – 78 до н. е.), що, масово знищуючи своїх супротивників, поновив сенат і склав з себе повноваження (79 до н. е.) [1: 477]. *The Spaniard* вказує на Карла V (1550 – 1558), короля Іспанії та імператора Священної Римської імперії, що в 1555 – 1556 році зрікся від обох титулів і пішов до монастиря [1: 477]: *The Roman*, when his burning heart, // Was slacked with blood of Rome, // Threw down the dagger — dared depart, // In savage grandeur, home [8: 159]; *The Spaniard*, when the lust of sway // Had lost its quickening spell, // Cast crowns for rosaries away, // An empire for a cell [8: 159]. Перифраза *That Corinth's pedagogue* стосується сиракузького тирана Діонісія Молодшого (395 – 335 до н. е.). Будучи скиненим, відкрив у Коринфі школу для дітей [1: 477]: *That Corinth's pedagogue* hath now // transferred his by-word to thy brow [8: 161]. Отже, як і Наполеон, але з різних причин, Луцій Корнелій Сулла, Діонісій Молодший та Карл V змушені були провести решту свого життя віддалік від монарших справ.

Описовий зворот “*He who of old would rend the oak, // Dreamed not of the rebound*” порівнює Наполеона з Мілоном Кротонським (VI ст. до н. е.), відомим давньогрецьким атлетом, який, намагаючись розломити пень руками, був розтерзаний дикими тваринами [1: 476-477]. Тут поет має на увазі невдалий похід імператора Франції до Росії і навіть зазначає у своєму щоденнику: “Московська зима защемила йому руки — з тих пір він бився ногами і зубами” (8 квітня 1814 р.) [1: 476]: *He who of old would rend the oak, // Dreamed not of the rebound* // Chained by the trunk he vainly broke — // Alone — how looked he round? [8: 159] (“Ode to Napoleon Buonaparte”). Як бачимо, використання перифрастичної мозаїки, що полягає в нанизуванні подібних по семантиці образів, посилює емоційно-експресивний вплив тексту та показує неоднозначне та суперечливе ставлення Дж. Байрона до постаті Наполеона Бонапарта.

Урочиста перифраза “*bravest of the brave*” (*хоробрий з найхоробріших*) та дещо іронічна “*the snow-white plume*” (*білосніжний комір*)

вказують на соратників з оточення Наполеона — маршалів Мішеля Нея (1769 — 1815) та Іоахіма Мюрата (1767 — 1815), які після падіння Бонапарта були розстріляні: With that of him whose honoured grave // Contains the “*bravest of the brave*” [8: 194]; And thou, too, of *the snow-white plume!* Whose realm refused thee even a tomb [8: 195] (“Ode from the French”).

У філософсько-автобіографічній поезії “The Dream” (1816) перифразою “*the Pontic monarch of old days*” поет позначає понтійського царя Мітридата IV Євпатора (132 — 63 до н. е.), що з одинадцяти років правив країною. Боячись бути отруєним, приймав протиотруту, і поступово став нечуттєвим до отрути [1: 492]: ... Pain was mixed // In all which was served up to him, until, // Like to *the Pontic monarch of old days*, // He fed on poisons, and they had no power, // But were a kind of nutriment [8: 228].

Власне, нанизування перифраз спостерігаємо у поезії “The Conquest” (1823). Дж. Байрон позначає Вільгельма Завойовника (1027–1087), нормандського герцога, що переміг саксів і став англійським королем у 1066 році та був позашлюбним сином герцога Роберта II [1: 500] чотирма перифразами, що надає творові епічного звучання: *The Son of Love* and *Lord of War* I sing; // Him who bade England to Normandy, // And left the name of *Conqueror* more than King // To his unconquerable dynasty // *The Bastard* kept, like lions, his prey fast, // And Britain’s bravest Victor was the last [8: 260].

Іронічні перифрази *the Messiah of Royalty* (король-месія — Г. III.) та *Leviathan* (у біблійській міфології величезна морська тварина, що втілює руйнівні сили водного світу [6, т. 2: 43]) стосуються англійського короля Георга IV (часи правління 1820–1830 рр.) та його візиту до “скореної” ним Ірландії: But he comes! *The Messiah of Royalty* comes! Like a goodly *Leviathan* rolled from the waves; // Then receive him as best such an advent becomes, // With a legion of cooks, and an army of slaves! [8: 262] (“The Irish Avatar”).

Збірна перифраза *Chaldea’s seers* (халдейські мудреці — Г. III.) вказує на астрологів та провидців, що мешкали у Вавілоні: *Chaldea’s seers* are good, // But here they have no skill; // And the unknown letters stood // Untold and awful still [8: 184] (“Vision of Belshazzar”).

Використовуючи перифразу з числівниковим компонентом “*the wondrous Three*” (дивовижна трійця — Г. III.) поет має на увазі

трьох видатних ораторів свого часу — Charles James Fox (1749 — 1806), англійський політичний діяч, один з керівників партії вігів; William Pitt (1759 — 1806) англійський державний діяч, лідер партії торі, прем'єр-міністр Англії; Edmund Burke (1729 — 1797) — англійський політичний діяч та публіцист, що виступав проти ідей Французької Революції [1: 493]. Поет наголошує, що їх промови є спалахами безсмертя: The worthy rival of *the wondrous Three!* Whose words were sparks of Immortality! [8: 235] (“Monody on the Death of the Right Hon. R. B. Sheridan”).

Також три перифрази присвячені трьом королевам та сучасній поетові жінці: Trough cloudless skies, in silvery sheen, // Full beams the moon on Actium's coast: // And on these waves, for *Egypt's queen*, // The ancient world was won and lost (“Stanzas written in Passing The Ambracian Gulf”) [8: 121]. Тут мова йде про царицю Клеопатру. За переказами, Антоній зазнав поразки, покинувши поле бою услід за своєю коханою — єгипетською царицею Клеопатрою, яка раніше одержала престол від Юлія Цезаря [3: 725].

Рядки співчуття поета: And she, *proud Austria's mournful flower*, (*горда змарніла квітка Австрії — Г. III.*) // Thy still imperial bride; // How bears her breast the torturing hour? Still clings she to thy side? [8: 161] (“Ode to Napoleon Buonaparte”) стосуються непростой долі другої дружини Наполеона — Марії Луїзи Австрійської (1791–1847).

Перифраза *Maid of Athens* (*дівчина Афін чи Афінська діва — Г. III.*) вказує на Терезу Макрі (1795–1875), доньку вдови англійського віце-консула, в маєтку якої Дж. Байрон мешкав в Афінах [1: 469]: *Maid of Athens*, ere we part, // Give, oh give me back my heart! // Or, since that has left my breast, // Keep it now, and take the rest! [8: 124] (“Maid of Athens, Ere We Part”) Як бачимо, ці всі перифрази мають в складі топонімний компонент: *Egypt, Austria, Athens*.

Описовий зворот *the daughter of Brunswick*, що в собі має вже не топонімний компонент, а патронімний, вказує на королеву Кароліну, доньку герцога Брауншвейгського (Брунсвицького) та дружину Георга IV, що померла у 1821 році, за десять днів до приїзду Георга IV в Ірландію, який покинув Лондон до офіційного закінчення траурних церемоній [2: 756]: Ere *the daughter of Brunswick* is cold in her grave, // And her ashes still float to their home o'er the tide... [8: 261].

Друга група включає перифрази, що вказують на географічні назви. Три перифрази стосуються Ірландії — *the long-cherished Isle* (довго плеканий острів — Г. III.), *the Shamrock* (конюшина — Г. III.), емблема Ірландії, *the Green* — зелений, національний колір Ірландії. В політичній сатирі “The Irish Avatar” (1821) на офіційні повідомлення преси про нібито радісну зустріч ірландцями англійського короля Георга IV поет зазначає з іронією: Lo! George the triumphant speeds over the wave, // *To the long-cherished Isle* which he loved like his bride [8: 261]; He (George IV — Г. III.) comes in the promise and bloom of threescore, // To perform in the pageant the Sovereign’s part — // *But long live the Shamrock*, which shadows him o’er! Could *the Green* in his bat be transferred to his heart! [8: 262].

Урочистою перифразою *a regal fortress* (шляхетна фортеця — Г. III.) поет позначає родовий маєток своїх предків — Ньюстед, побудований у IX столітті як абатство, що з 1540 року став належати Байронам. Під час революції XVII століття Ньюстед витримав серйозну облогу військами Кромвеля [1: 458]: An abbey once, *a regal fortress* now, // Encircled by insulting rebel powers; // War’s dread machines overhang thy threatening brow, // And dart destruction, in sulphureous showers [8: 74] (“Elegy On Newstead Abbey”).

У перекладі пісні відомого грецького поета та борця за незалежність Греції Костянтина Рігаса (1757 — 1798) Дж. Байрон використовує поетичну перифразу *the seven-hilled city* (місто на семи пагорбах — Г. III.) на позначення славнозвісного міста Константинополя, пригадуючи славетний бій спартанського царя Леоніда під Фермопілами: At the sound of my trumpet, breaking // Your sleep, oh, join with me! // And *the seven-hilled city* seeking, // Fight, conquer, till we’re free [8: 130] (“Translation of the Famous Greek War Song”). Перифраза *sullen Isle* (нохмурий острів — Г. III.) позначає острів Ельбу, останній притулок імператора Франції Наполеона Бонапарта: Then haste thee to thy *sullen Isle* // And gaze upon the sea; // That element may meet thy smile — // It never was ruled by thee! [8: 161] (“Ode To Napoleon Buonaparte”).

В автобіографічній поезії “Сон” (1816), поет згадує садибу Чавортів — Еннезлі Гол (Annesley Hall) у романтично-філософському аспекті, позначаючи її описовою перифразою *an ancient mansion* (старовинний маєток — Г. III.), де пройшло юнацьке кохання Бай-

рона до Мері Енн Чаворт: A change came o'er the spirit of my dream // There was **an ancient mansion**, and before // Its walls there was a steed caparisoned... // [8: 224] (“The Dream”).

Відомо, що Дж. Байрон у своїх парламентських виступах і численних віршах підтримував руйнівників верстатів — луддитів (робітників, стихійний протест яких (1811–1812 рр.) проти безробіття та експлуатації виявився у руйнуванні ткацьких машин [2: 728]). На початку поезії-заклику “Song For The Luddites” (1816) поет-політик наводить перифразу “*As the Liberty lads o'er the sea*”, що вказує на Сполучені Штати Америки, які одержали незалежність у результаті визвольної війни проти Великої Британії у 1776 році, таким чином закликаючи луддитів боротися за свої права та незалежність: *As the Liberty lads o'er the sea // Bought their freedom, and cheaply, with blood, // So we, boys, we // Will die fighting, or live free, // And down with all kings but King Ludd!* [8: 250].

Третя група включає перифрази, що вказують на інші розряди онімної лексики: а) міфонім *Прометей* подається перифразою-метафорою, що вказує на його відомий вчинок — **the thief of fire from heaven** (*викрадач вогню з небес* — Г. III.): Or, like **the thief of fire from heaven**, // Wilt thou withstand the shock? // And share with him, the unforgiven, // His vulture and his rock! (“Ode to Napoleon Buonaparte”) [8: 162]; б) астронім *Місяць* заміщається двома перифразами: оксюмором — **Sun of sleepless** — *сонце безсонних* та поетичною метафорою **melancholy star** — *сумна зірка*: **Sun of the sleepless! melancholy star!** // Whose tearful beam glows tremulously far, // That show'st the darkness thou canst dispel, // How like art thou to Joy remembered well! [8: 185]; в) ідеоніми — п'єси “The Rivals”, “The Scheming Lieutenant”, “The Duenna”, “A Trip to Scarborough”, “School for Scandal”, “The Critic”, “Pizzarro” відомого драматурга та політичного діяча Річарда Брінслі Шерідана (1751 — 1816) позначаються описово-оцінюючою перифразою **the gay creations of his spirit charm** (*яскраві твори його чарівного натхнення* — Г. III.): And here, oh! here, where yet all young and warm, // **The gay creations of his spirit charm**, // The matchless dialogue — the deathless wit, // Which knew not what it was to intermit [8: 233] (“Monody on the Death of the Right Hon. R. B. Sheridan”).

Отже, ономастичні перифрази, переважно контекстуальні та

метафоричні, в поетичних творах Дж. Г. Байрона є потужним, яскравим, влучним стилістичним засобом, за допомогою якого поет висловлює потрібні йому зміст та ідеї у кожному своєму вірші, вдало фокусує увагу та емоції читача на конкретному образі. Перифраза насичує поезію Байрона патетичними та емоційними відтінками художнього слова, стає своєрідною шифровкой-вказівкою на прецедентні імена, що акумулюють світову та англійську культуру, а також певну історичну епоху. В цілому система перифраз у Дж. Г. Байрона виявляє численні зв'язки з сучасними поетові політичними подіями Англії та Франції ХІХ століття та складає образно-символічну основу поетичного світу його поезій.

1. Демурова Н. Комментарий // Selections from Byron. — М., 1973.
2. Зорин А. Л. Комментарии // Дж. Г. Байрон. Избранная лирика. — М., 2004.
3. Калинин М. В. Поэтика онима. — Донецк, 1999.
4. Клименко Е. И. Дж. Г. Байрон. Язык и стиль. Пособие по курсу стилистики английского языка. — М., 1960.
5. Макарова С. Я. Перифраза в ономастической и апеллятивной лексике // Лексика русского языка и ее изучение. — Рязань, 1988.
6. Мифы народов мира. Энциклопедия. — М., 1998. — Т. 2.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. — Полтава, 2006.
8. Byron D. G. Selections from Byron. — М., 1973.

О. Д. Петренко

ПОЕТОНИМОСФЕРА ПОВІСТІ Р. ДАЛА ДЛЯ ДІТЕЙ “DANNY THE CHAMPION OF THE WORLD”

Протягом 60-70-х рр. ХХ ст. Роалд Дал написав і опублікував сім дитячих творів, з яких шість є казками. В усіх творах — і казкових, і не казкових, “реалістичній” повісті “Danny the Champion of World”, з автобіографічними мотивами, онімія займає вагомe, помітне місце, будучи одним з улюблених Далових виражальних і зображальних засобів. Власна назва — окреме слово, а онімія які складаються з декількох слів, є лексикалізованими одиницями. Важливою якістю онімії є її багатофункціональність — здатність